

Úvodem

„Codex Theresianus, sepsaný na základě nejmilostivěji povoleného návrhu“

byl sepsán Compilační komisí v Brně v letech 1753 až 1756, na 54 samostatných listech, tvořících 108 stran ručně psaného textu.

Úlohou komise bylo, aby z několika druhů práv a z různých partikulárních právních úprav vytvořila jednotný právní řád.

Nevýznamnější podíl práce vykonal zástupce pro Čechy Josef Azzoni, profesor a dřívější advokát v Praze a zástupce Rakouska vládní rada Josef Ferdinand Holger, Oba byli současně nejdůležitějšími representanty českých a rakouských zemských práv, která stála v průběhu kompilačních prací proti sobě ve vzájemném protikladu.

Zvítězil názor Azzonihovo, a kodifikace je založena téměř výlučně na právu českém.

Byly vytvořeny základní zásady občanského práva formované do šedesáti základních právních idejí.

Ze sestavovaného díla vyzařovala přirozenost a spravedlnost, jako hlavní a konečný smysl dobromyslného zákonodárství.

Jejich názory byly „*odvozené od jasných, zdravým rozumem pochopitelných základních zásad, nevzdálených od ryzích právních nauk, v souladu se způsobem jaký uznávají civilizované národy.*“

Pozoruhodný je realistický charakter k tomu účelu vytvořených postulátů.

Obecné blaho je opakovaně představováno jako vedoucí princip.

Zákony měly být koncipované tak, aby „*dávaly přednost tomu co je v souladu s vrozenou svobodou. Nemá se hledět pouze na neúprosné povinnosti, ale na spravedlnost, spojenou s obzvláštní slušností.*“

Nikdo nemá trvat na svém prospěchu, pomalosti, pohodlí, bezstarostnosti, na svém úplné nečinnosti způsobem který jinému zapříčiní škodu, způsobí újmu nebo nějakou nevýhodu.

Spravedlnost je založena na tom, že se každému dostane to, co mu podle práva patří. Je založena jen právním předpisem a jeho pomocí se nalézá. Nespočívá na tom, co si někdo něco jako právo či spravedlnost představuje nebo vymyslí.

„*Každé nové právo těžko přejde do životních zvyklostí a těžko vytváří trvalé obecného povědomí.*“

„*Nic není škodlivějšího, než časté změny zákonů, ústav, a institucí, kterými se opětovně ruší to, co sotva proniklo do obecného povědomí.*“

V únoru 1753 oznámil nejvyšší kancléř hr. Haugvic nejvyššímu soudu, že se Marie Terezie rozhodla zřídit komisi pro vypracování zákoníka společného pro celé Předlitavsko.

Komise byla svolána do Brna na 1. květen 1753. Za předsedu byl vyjmenován prezident král. representace a komory v Brně, svob. pán Blümen.

Za svoji úlohu považovala vytvoření jednotného právního systému kompilací stávajících práv tak

„*aby právní řád byl založen na přirozené spravedlnosti, na skutečných základních zásadách pochopitelných zdravým rozumem, v souladu s vrozenou svobodou tak jak je užíván civilizovanými národy.*“

Neměl hledat pouze neúprosné povinnosti, ale spravedlnost spojenou s mimořádnou slušností.

Kodifikace měla mít čtyři díly a to práva osob, práva věcná, obligační právo a občanský soudní řád.

Základem kodifikačních prací bylo právo psané, nikoliv právo obyčejové, zvykové.

Komise zastávala názor, že:

„pro dobrý pořádek, jistotu vlastnictví a obecný blahobyt, není nic škodlivějšího než časté změny zákonů, ústav a institucí, čímž se opětovně ruší to co sotva mělo čas zapustiti kořeny“.

Podle tvrzení členů komise bylo málo v právu vzdělaných a účtě se těšících soudců, kteří by byli schopni se úspěšně podílet na řešení souzených případů. I vzdělaní právníci byli bezmocní proti rutinérům z praxe (jak se v písemnostech doslova uvádí.)

U převážné části příslušníků těchto stavů panovala všeobecná lenost. Převládal názor, že jim chybí nejen schopnost se učit, ale chybí i jakákoliv snaha se vůbec nějak vzdělávat.

Silnými slovy bylo kritizován způsob jakým se rozhoduje, jak se jedná s účastníky. Hlavně se poukazovalo na ledabylost a povrchnost s jakou rozhodovali nezkušení mladí lidé zmocnění vykonávat "votum decisivum". (rozhodující hlas)

Panoval názor, že justiční instituce jsou všeobecně opovržení hodné. Kde kdo chtěl z justice odejít; výkonem práva se nedala získat ani úcta ani vlastní uspokojení.

K tomu všemu přistupovalo ještě nepostačující materiální zajištění.

Dopisy zasílané Císařovně se hemžily stížnostmi na soudce a na advokáty ve kterých se hledalo zlo a základ všech nepravostí.

Pokud jde o způsob, jakým komise hodlala pracovat, možno to seznat z ujištění, že se vynasnaží:

"aby vytvořit se mající dílo vycházelo ze slušnosti a z přirozené spravedlnosti odvozené z jasných, zdravým rozumem pochopitelných základních zásad, nevzdálených od ryzích právních nauk v souladu se způsobem jakým uznávají civilizované národy, aby bylo všeobecně uskutečnitelné, aby pokud by jako celek nevycházelo z nepopíratelných pramenů nebo by to s ohledem na nyní platné zákony nebo na ozdravení právních norem dědičných zemí bylo nutné, aby pak bylo dílo vylepšeno nejvyššími zákonodárnými nositeli moci a připravené jako rovné, určité, všeobecně platné právo, bylo potvrzeno."

Má se:

„dávat přednost tomu, co je v souladu s vrozenou svobodou. Nemá se hledět pouze na neúprosné povinnosti, ale na spravedlnost, spojeno u se zvláštní slušností.“

„Nikdo nemá trvat na svém prospěchu, pomalosti, pohodlí, bezstarostnosti, na svém úplném klidu způsobem který jinému zapříčiní škodu, způsobí újmu nebo jinou nevýhodu.“

Nikdo se nemá na škodu jiného obohatit.; jedinec má to činiti nebo to připustiti, co aniž by ho to poškodilo, nebo poškodit mohlo, by jinému mohlo být užitečné."

Marie Terezie pod protokoly o průběhu zasedání komise vlastní rukou udělila "placet" a připsala :

" nechť je všem připomenuto, že mimo úmyslu dosáhnout rovnosti práva o kterou by se měly zákony samy co nejrychleji postarat především tak, aby došlo k odstranění zlořádů zahnízděných ve všech dědičných zemích a aby tak došlo k zániku uvedeného šlendriánu zneužíváním právního řádu, aby soudní proces mohl chránit proti napadání nevinny, aby se zabraňovalo i v budoucnu možným a nyní obvyklým advokátským kumštům a také aby nový zákon upravil způsob jakým by měli být posuzováni bezbožné lidi a mor a jak by se mohlo trestat."

Pro snahy oné doby bylo charakteristické, že si komise jednomyslně stanovila úlohy, jejichž neproveditelnost musela sama poznat již při řešení první věci, která přišla v poradě na přetřes. Musela zejména zjistit, že měla předpokládat větší míru zdatnosti a právních vědomostí, než měla tenkrát po ruce.

Principy sepsané kompilační komisí, které za nejvyšší a základní přirozené právo považovaly lidskou svobodu, upravil až Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, do právních vět:

Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví a nevolnictví a výkon moci k tomu se vztahující nejsou dovoleny.

Jestliže někdo tvrdí, že někomu náleží nějaká povinnost, musí to dokázat.

Zákonu při používání nesmí býti dáván jiný smysl, než jaký plyne ze zvláštního významu slov v jejich souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce.

Jakmile je zákon řádně vyhlášen, nemůže se nikdo tím omlouvat, že mu nebyl znám.

Zákony nepůsobí nazpět. Nemají tudíž vliv na jednání, která proběhla dříve, ani na práva dříve nabytá.

V právním řádu nemohou být mezery. Nelze-li právní případ rozhodnouti ani podle slov ani podle přirozeného smyslu zákona, musí se hleděti na podobné případy v zákonech určitě rozhodnuté, a na důvody jiných, s tím příbuzných zákonů. Zůstane-li právní případ dále ještě pochybným, musí býti se zřetelem na okolnosti pečlivě sebrané a zrale uvážené rozhodnut podle přirozených zásad právních.

V rozsudku se upravuje povinnostní vztah mezi procesními stranami. Jen tohoto povinnostního vztahu se týká právní moc a proto v jiném sporu mezi jinými osobami nemá rozsudek normologickou závaznost.

Práce komise je kompilací nádherných myšlenek, a systémem užívání rozumu, nezatíženého předsudky.

O tom je možno se přesvědčit z připojeného překladu německy psaného originálu.

JUDr. Drahošlav Sojka